

שו"ת

אור עולם

כולל

שאלות ותשובות

חקרי ופסקי הלכות ובירורי סוגיות להלכה

באורח חיים וביורה דעה

חלק ראשון

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תשע"ז

חברתיו

בעזרת החונן לאדם דעת

עזרא בן אאמו"ר הה"ר מרדכי שליט"א ניסן

מח"ס מנחת עזרא על הש"ס ה"ח

וספר אור עולם על ה' בשר בחלב

פניה"ק ירושלים תובכ"א

שנת תשע"ד לפ"ק

כ"ה משב"ז סק"א עיי"ש. ועיין בשדה חמד (מערכת התי"ז כלל מ"ט) שכתב דאם התדיר דרבנן ושאי"ת דאורייתא נראה מדברי הרדב"ז דתדיר קודם ועיי"ש עוד, וע"ע בהנהגות רעק"א (לאו"ח סי' ז' ס"א) דנסתפק האם להקדים ברכת מזון לאשר יצר כיון שהוא דאורייתא או דמ"מ תדיר עדיף וכתב דאפשר דתליא בספק השם' בתדיר ומקודש די"ל דדאורייתא לגבי דרבנן הוי כמו מקודש ופסק הרמב"ם דיכול להקדים מה שרוצה והצריך עיון לדינא. וע"ע בהנהגות רבנו החזו"א שהעידו שהתיר לספור ספירה עם הציבור לפני ק"ש וברכותיה, ועיין בשו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' רמ"ח מה שתמה מאד במעשה זה וע"ש מה שכתב לבאר בדבריו ודו"ק].

המור וקציעה דכתב שרק מפני המנהג להתפלל מבעו"י יש להקדים ערבית לעומר אבל באמת מן הדין העומר קודם לערבית, וזאת משום שספה"ע דאורייתא או עכ"פ יש לה עיקר מהתורה משא"כ תפילה שאין לה אלא רמז בדרך אסמכתא, ולכן אע"ג שתפילה תדירה אפ"ה ספירה יש לה דין קדימה בלי ספק דהיא עכ"פ כמו דאורייתא והוי כמקודש ותדיר לגבי תפילה עכ"ד. וכבר ראיתי שהשיבו על דבריו דכתפילה יש גם קר"ש דהיא ודאי דאורייתא וגם תדירה ויש לה קדימה לעומר, ועוד שגם בענין תדיר ומקודש שכתב בפשיטות שיש להקדים המקודש מהתורה לתדיר, אינו פשוט כלל, דהא כתב הרמב"ם (בהל' תו"מ פ"ט ה"ב) דהיה לפניו תדיר ומקודש יקדים איזה מהם שירצה, והביאו הפמ"ג בסימן

סימן נג

זמן הפורים בשכונת רמת שלמה

(נכתב בשנת תשע"ד לפי מצב השכונה בשנה זו וצריך לעקוב אחרי התפתחות השכונות)

שנכנס הדבר לפלוגתא האם סגי בנראה לבד אפילו כשרחוק יותר ממיל דהרמב"ם (ה' מגילה פ"א ה"י) כתב וז"ל, כרך וכל הסמוך לו וכל הנראה עמו אם אין ביניהם יתר על אלפיים אמה הרי זה ככרך

יש לדון בזמן קריאת המגילה בשכונת רמת שלמה דהנה לפי עדות איזה אנשים יש אפשרות לראות איזה נקודות מסוימות מתוך הכרך לשכונה ומהשכונה לכרך, ואם באנו לסמוך על "נראה" הרי

נראה כחלק מן הכרך ע"ש, ולכן כתבו הר"ן והריטב"א והמאירי שמלבד נראה בעינין שיהיה הכפר גם משתתף עם הכרך בעניניו וכמבואר בבית יוסף עיי"ש היטב ודו"ק, והיינו מעמא שכל עיקר "הנראה" ענינו שיראה הכפר אחד עם הכרך, ולפ"ז פשוט וברור שע"י ראייה מועטת של איזה נקודות מסוימות אינו כלום, ואין כאן גדר של נראה, דרך כאשר נראה הכפר מן הכרך להדיא אפשר להחשיבו מכח נראה כאחד וכמחובר לכרך.

ולפ"ז נמצא שגם שאין להסתמך על מה ששכונת רמת שלמה וכיוצא בה משתתפים בעניני העיר דאם מצד השתתפות זו לבד ודאי לא סגי, דכל מה שכתבו הראשונים דבעינן שישתתפו בענין אחד הוא רק תנאי "בנראה", והעיקר שיהיה נראה להדיא כנ"ל ואז ע"י הנראה בנוסף לשיתוף הענינים נראה אחד וכמפל לו, והדבר הזה שכתבתי מדויק בראשונים לכל מעיין וכבר רמז לזה בהדיא בשער הציון (סימן תרפ"ח סק"ה ע"ש היטב).

ולחאמורא מבואר מה שמדויק בר"ן ובכ"י שכתבו בלשונם דנראה הוא מן הכרך לכפר דוקא ולא להיפך והיינו מפני שע"י שמהכרך נראה הכפר יש לשייך הכפר ולהטפילו לכרך, אבל אם נראה רק

וקוראין בט"ו עכ"ל. ולפי הנוסחא שלפנינו נמצא דהצריך גם בנראה שיהיה תוך מיל, וכן לשון הטור, וכן דעת הרוקח, והר"ן גם הביא שיטה זו שצריך שיהיה נראה בתוך מיל ולפי הבנת האליה רבה בשיטת הר"ן הכי מסיק לדינא, וכ"כ הצידה לדרך (מאמר ד' כלל ז') והש"ע (סי' תרפ"ח) הפך את לשון הטור והמנ"א דייק דס"ל להלכה דלא כהרמב"ם, אבל הפר"ח כתב שהש"ע נמשך אחר הרמב"ם, והחיד"א פסק להלכה להחמיר דגם נראה לא יהיה רחוק ממיל שלא יתכן דאפילו נראה מכמה פרסאות נחשב ככרך, ונהי דהרבה מן הראשונים לא ס"ל כן, וכן נראה דעת המשנ"ב (סי' תרפ"ח סק"ו ובשעה"צ סק"ז) מ"מ יש כאן חבל של פוסקים המחמירים בזה.

ובר מן דין לענ"ד נראה דאפילו לראשונים הסוברים דאפילו נראה ממרחק הוי נראה, ברור שכוונתם שצריך נראה להדיא, וכלשון המאירי (מגילה ב:) שכתב וז"ל, בששטח כל אותו הכפר הנראה עמו נראה להדיא עכ"ל, ועומק הסברא בזה הוא שכל ענין סמוך ונראה הוא שיהיה קשר בין הכרך לכפר ושיראה הכפר כעיר אחת עם הכרך, וכמ"ש הר"ן לדייק מלשון "נראה" ולא אמרו "רואין" והיינו מפני שעיקר הנראה שיהיה הכפר

הכרך מהכפר לא סגו בזה שאז כאילו בא לשייך הכרך אל הכפר ובכדי לקרוא בט"ו כהכרך צריך לשייך ולהטפיל הכפר לכרך

ולראותו כאחד וכקשור להכרך ודו"ק היטב. ולפ"ז צריך שיהיה נראה מהעיר העתיקה לשכונת רמת שלמה.

ולמסקנא נמצא שאין לנו לדון את שכונת רמת שלמה כדין הכרך מדין נראה, א) כיון שאינו נראה להדיא ובמאירי הצריך שיהיה נראה בברור. ב) מחמת שיש חבל של פוסקים המצריכים שיהיה נראה תוך מיל ורמת שלמה רחוקה יותר ממיל מהעיר העתיקה, והגם שהמשנ"ב נוטה שא"צ תוך מיל בנראה מ"מ יש כאן ספק ספיקא שאינו מועיל, דשמא הלכה בהמאירי הנ"ל. ובפרט לבני ספרד שקיבלו הוראות הפר"ח והחיד"א יש להם להחמיר בזה, שכן חלקו על המשנ"ב הנ"ל.

גזה"כ והחידוש של סמוך לא היה דין הבתים שמחוץ לכרך נידון עימו בט"ו ודו"ק היטב. וראיה גדולה לסברא זו יש מדברי הב"י שכתב להקשות לפי האומר שנראה הוא תוך מיל א"כ מה ההפרש שבין סמוך לנראה, ותירץ דלסברא זו אכן סמוך הוא תוך עיבורה של עיר. ומוכח מזה דסבירא ליה לב"י דבכדי שיהיה הבית הקרוב לכרך כדין הכרך צריך להגיע לחידוש של סמוך ובלא גזה"כ של סמוך לא היה נידון כהכרך מצד שהוא תוך ע' אמה. וגם להפוסקים הסוברים דאכן סמוך הוא הבית שתוך מיל, מ"מ גם הם מודים שבית הסמוך תוך ע' צריך לדין "סמוך" ורק הוסיפו שאפי' רחוק טובא עד מיל ג"כ בכלל סמוך הוא, דאין סברא לעשות מחלוקת ביניהם בסברא זו ודוק היטב.

ועתה נבוא לדון על מה שהשכונה סמוכה תוך מיל להתרחבות והיינו שיש כאן חיבור תוך מיל לסנהדריה (וגם זה צ"ע שצריך דוקא במדידת קרקע כמבואר בב"י) או לשכונת שועפט הערבית, ואמנם שבזה יש מחלוקת גדולה שהלא אין אומרים סמוך לסמוך ולכן יש לעיין אם רצף הבתים מהעיר העתיקה עד סנהדריה נחשב ככרך מדין עיר אחת או מדין סמוך, דאם מדין העיר יש לדון דסגי במיל להסמיק לשם, אבל אם נדון את ההתרחבות מדין סמוך הלא אין סמוך לסמוך וכ"כ החזו"א (סי' קנ"ג סק"ב) וז"ל, ואם נתוספו בתים לכרך חוץ לחומה ועי"ז נעשה הפרוז סמוך לאו כלום הוא ובעינין סמוך לכרך ממש עכ"ל. ולעג"ד הסברא נוטה לזה שיש לדון את הבתים הסמוכים לכרך רק מדין סמוך כיון שכך גזה"כ דרק מה שמוקף חומה בט"ו, ובלא

ומרן הגר"ע יוסף זצ"ל הכריע בשכונתו לקרוא בט"ו מחמת הסמיכות לסנהדריה כנ"ל, וכדעתו סובר גם הכה"ח, והגאון רבי זאב מנצברג, והתורת חסד מלובלין, והגר"ש רוזנמל, וכפי שכתב בספר תשובות והנהגות (ח"ב ס' שמ"ז) אלא שהביא שם דכנגדם החזו"א בספרו ס"ל דאין לחשב שיעור מיל מהבית האחרון כנ"ל (ויש שמועות בע"פ סותרות בדעתו כמבואר בתשובה שם עיי"ש) וכן דעת הגאון רבי צבי פסח פראנק, והגאון רבי צבי מיכל, וכ"פ בעל המנחת יצחק. וסיים בתשובות והנהגות שם שמי לא יחוש לדבריהם של גדולים אלו ובפרט שכך הסברא נוטה יותר דבית שיצא מהחומה אינו בכלל מוקף אלא רק מצד גזה"כ של סמוך, וממילא אין סמוך לסמוך וכפי שכתבתי בס"ד. ובפרט לפי הראיה שכתבתי מדברי הב"י נראה שיש לחוש להחמיר בזה. וידוע שאין שייך לומר בזה ספק דרבנן לקולא כיון שממה נפשך באחד מן הימים חייבים אנו במצות פורים ומאי חזית להקל בזה יותר מבזה, וכן מצינו כיוצ"ב ביור"ד (סי' קי"א סעיף ה') ובעוד מקומות רבים ואכמ"ל.

ויש אשר רצו לדון את השכונה כבתוך עיבורה של עיר מחמת רצף הבתים המתחבר עם שועפט הערבית, וטענתם שמסוף "המסוף" של אגד עד הבית הערבי הראשון יש פחות מקמ"א אמה.

ולענ"ד יש לדון בכלל על עצם המסוף שהוא עצמו כבר יצא מתוך עיבורה של עיר ובפרט אם נידון המסוף כבית בודד הרי שלבית בודד הרחוק מן העיר ע' אמה ושיריים כבר נחשב כמחוץ לעיר, וע"פ מדידות שערכנו המסוף רחוק טובא יותר מע' (גם לשיעור חזו"א) מהגדר האחרונה שבשכונתו, וצ"ע אפ' אם יש קמ"א אמה שם לשיעור הגר"ח. זאת ועוד שיש לדון האם בכלל נחשב המסוף כבית דירה כיון שיעוד המקום הוא לעבודה (עיי' בזה בס' שצ"ח ס"ה בש"ע ובמשנ"ב במהדורת דירשו הערה 33), ולפ"ז לא יועיל מה שהמסוף מחובר לבית הערבי אא"כ נסמוך על עירוב השכונה שמחברו, אלא דאם כן יש לדון בזה כדלקמן אם יש לשייך דין שבת לפורים, (וידעתי שיש צדדים לדון שעירוב השכונה אולי עדיפא, ומ"מ מידי ספק לא נפקא). והכביש אינו חיבור כמבואר בחזו"א סק"י סקב"ז.

ומרן הגר"ש זצ"ל הורה שיש לעשות הפורים כאן בט"ו ועיקר סמיכתו בזה על העירוב המחבר בין הכרך לכאן ובין סנהדריה לשכונה (אשר נבנה באופן שעומד מרובה על הפרוץ. וצירף גם מה שנראה מכאן לעיר העתיקה כנ"ל) וכן דעת הגר"ש"ז (מנח"ש ח"ב ג"ז) לגבי הדסה עין כרם, שיש לסמוך על העירוב, והוכיח ממה שיש להחשיב אלפיים מיל לתחום שבת מחוץ לעירוב כמבואר

נעשה סמוך מחמת הריבוע באלכסון, והרי לפנינו שחילק דין תחומי שבת מפורים ודר"ק. ולפ"ז גם לא יועיל מה שיש כאלו שרצו לדון את שכונת רמת שלמה המחוברת ע"י ריבוע העיר וכדו', דאין שום הוכחה גמורה דגדרי שבת וגדרי "סמוך" דפורים שווה ובמ"ש החזו"א שם.

ואצטט כאן עוד מה שכתב בתשובות והנהגות (ח"ב ס' שמו"ז) וז"ל, ורק נגד עינינו עומדים דברי הב"י שמביא שו"ת הריב"ש שכתב דאם לצרכי עצמו אדם רוצה עסק בטוח כ"ש במצות אלוקינו ראוי לצאת לכ"ע, ואם קורא רק במ"ו מכנים עצמו לספק שאם חיובו בי"ד לא יצא במ"ו, משא"כ בי"ד יש מגדולי הפוסקים שפסקו שבדיעבד גם מוקפין יוצאים בי"ד. ומצות דברי קבלה כדאוריתא דמי, ולא נרים ראש להקל בזה עכ"ד. ועיין לו עוד בזה בח"ג סי' רל"ד שפסק לענין שכונת רמת שלמה שיש מקום גדול לחשוש לקרוא לחומרא גם בי"ד. וכן ראיתי למכתב בכ"י להגר"ש דבליצקי שליט"א שכתב לסיכום לענין שכונתנו שצריך לנהוג כאן דיני הפורים בי"ד ולחומרא גם במ"ו.

במג"א סי' שצ"ח, ומשמע דכל המוקף בעירוב נחשב כעיר.

ויש לעיין דבתחומין ילפינן מקרא "דאל יצא איש ממקומו" וא"כ עיקר ענין תחומין הוא מה שמוגדר מקום האדם ולכן יש לדון את המוקף סביבו כמקומו, אבל מנין לנו שדין פורים שווה לדין תחומין בזה שהרי עיקר דין סמוך הוא להטפיל הכפר לכרך וכדלעיל, ואין הכרח שע"י העירוב המחבר לענין שבת יחבר גם לענין הפורים מדין סמוך. וידוע שכבר עוררו בזה רבים, והספרדים בפרט צריכים לחוש לסברת החולקים כיון שגם לענין שבת אנו מחמירים שלא מועיל צורת הפתח לרה"ר, וכן דעת הגרע"י זצ"ל, וכן פסק באור לציון ח"א סי' מ"ה, וכתב שם טעם נוסף דאין להחשיב העירוב לענין מגילה ופורים, כיון שכל שכונה מוקפת בעירוב לעצמה וחשובים עי"ז לעיר בפני עצמה ומה שיש ג"כ עירוב נוסף המצרפם מ"מ אינם נידונים אלא כסמוך לסמוך עש"ב. ובס' תשובות והנהגות שם הוסיף עוד לומר דאין העירוב מועיל רק לדרבנן ולא למגילה שהיא מדברי קבלה. וכן דעת הקהלות יעקב ועוד גאונים, וכן מצינו לחזו"א בס' קנ"ג סק"ג בנגמר המיל דפרוץ לצד מוקף בריבוע דמוקף דאין

למסקנא דדינא נראה דהגם שאין בכוחינו לשנות המנהג שנחגו כאן לעשות פורים במ"ו, ובפרט שכבר הורו זקני הדור, מ"מ כיון שרבותינו הספרדים פסקו שלא

לסמוך על העירוב לענין פורים, והפר"ח והחיד"א פסקו שלא מועיל נראה כשהוא רחוק ממיל, לכן יש מקום גדול לחשוש כאן לחומרא לקרוא את המגילה בביתו גם בי"ד בלא ברכה ולקיים מצוות הפורים, (ובפרט שאפשר לעשות כן בנקל ע"י ב' פרוטות לב' עניים שבלא"ה נותן, והסעודה שבלא"ה אוכל יכוין לסעודת פורים על תנאי, וכן יעשה במשלוח מנות) ויעשה תנאי מפורש על כל המצוות שאם בי"ד הוא הזמן יוצא היום ואם לאו יצא מחר (ובלי תנאי יוצא בי"ד, דכן מ"ו שקרא בי"ד יצא בדיעבד, ואם הזמן במ"ו יפסיד הלכתחלה) ובכה"ג שקורין בי"ד בלי ברכה ועושה תנאי, אין חשש ללא תתגודדו שמוכת דעושה לחומרא.

סימן נד

בענין ברכת "חכם חרוצים"

חיבור בין כולם ושפיר יש להחשיבם כמכונסים ביחד, או שמא בעיני דוקא שיהיו מכונסים כאחד בשטח אחד ממש, וגם את"ל דאין צריך ממש שטח אחד, עדין יש להסתפק דשמא צריך לראות את כולם כאחד, ובאותו מעמד לא היה אפשר לראות את כל הס' רבוא כאחד כיון שהיו ברחובות חלוקים כנ"ל. וצדדי הספק שהרי גם אם יעמוד במקום גבוה ויראה את כולם מ"מ לא יכול להבחין ממש בכל ראש וראש בדקדוק וע"כ שלא צריך לראות ממש את המספר של ס' רבוא (ורק צריך אומדנא וידיעה ברורה

השנה שנת תשע"ד בחודש אדר ב' זכינו למעמד של קידוש ה' גדול אשר לא נראה כמוהו כאן בא"י אשר נתקבצו כל יראי ה' לזעוק את זעקת התורה ולקדש את שמו ית' ברבים. ונתעוררה השאלה האם יש לברך ברכת "חכם חרוצים" בשם ומלכות כמבואר בש"ע או"ח סימן רכ"ד ס"ה, כיון שהיו מקובצים שם ס' רבוא כאחד, אלא שלא היה אפשר לראות את כל הס' רבוא כאחד כיון שהיו מכונסים בכמה רחובות, וצדדי הספק היה האם אפשר לברך אפי' כאשר אינם מכונסים בשטח אחד כיון שסו"ס יש